

УДК 657.9

Шостаківська Н.М.*кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри обліку і аудиту
Тернопільського національного технічного університету
імені Івана Пулюя***Ратинський В.В.***асистент кафедри обліку і аудиту
Тернопільського національного технічного університету
імені Івана Пулюя*

РОБОЧИЙ ЧАС ЯК ОБ'ЄКТ ОБЛІКУ І КОНТРОЛЮ

У статті на основі економічного аналізу розглядаються питання існуючого обліку і контролю робочого часу у промисловому секторі економіки України. Відсутність даних про фактичні витрати хвилин і годин зміни не дають змоги своєчасно й ефективно впливати на зниження втрат робочого часу, слідкувати за динамікою трудових затрат на виробництво продукції, тому увагу звернуто на особливості документального відображення використання робочого часу. Надано пропозиції щодо покращання обліку і контролю над його економією та ефективним використанням як основного виробничого потенціалу, як фактора виробництва.

Ключові слова: економія часу, облік, контроль, методи вивчення, витрати робочого часу, облік робочого часу, надурочні роботи, табель обліку.

Шостаковская Н.М., Ратынский В.В. РАБОЧЕЕ ВРЕМЯ КАК ОБЪЕКТ УЧЕТА И КОНТРОЛЯ

В статье на основе экономического анализа рассматриваются вопросы существующего учета и контроля рабочего времени в промышленном секторе экономики Украины. Отсутствие данных о фактических затратах минут и часов смены не позволяют своевременно и эффективно влиять на снижение потерь рабочего времени, следить за динамикой трудовых затрат на производство продукции, поэтому особое внимание обращено на особенности документального отражения использования рабочего времени. Даны предложения по улучшению учета и контроля над его экономией и эффективным использованием как основного производственного потенциала, как фактора производства.

Ключевые слова: экономия времени, учет, контроль, методы изучения, затраты рабочего времени, учет рабочего времени, сверхурочные работы, табель учета.

Shostakivska N.M., Ratynsky V.V. WORKING TIME AS THE OBJECT OF ACCOUNTING AND CONTROL

The article is based on economic analysis addresses the existing accounting and control of work in the industrial sector of Ukraine. The lack of data on actual expenditures minutes and hours changes do not allow timely and effective impact on reducing the loss of working time, follow the dynamics of labor costs for production. Therefore, the article special attention is paid to the peculiarities of the documentary display of working time and give suggestions for improvement of accounting and control of its economy and efficient use as the primary productive capacity, as a factor of production.

Keywords: time savings, accounting, control, methods of study, the cost of work, time tracking, overtime work timesheet.

Постановка проблеми. Наша країна має значні ресурси, у тому числі й трудові, але за будь-яких умов принцип економії повинен бути в центрі уваги держави і власників суб'єктів господарювання. Всі існуючі види економії, які виникають у суспільстві, знаходять своє відображення та узагальнений вираз в економії робочого часу. У поняття економії часу закладено також усіякі непродуктивні, некорисні затрати робочого часу, тому, безперечно, кількісний вимір і облік робочого часу відіграють першочергову роль під час планування виробництва, виробничих завдань, вивченні в економії затрат праці, а також у додержанні принципу розподілу оплати праці по її кількості й якості. Відсутність у сучасних умовах у суб'єктів господарювання належної організації про використання робочого часу і непродуктивних його втратах не дає змоги ефективно на них впливати.

На основі проведеного аналізу зарубіжного досвіду нами запропоновано низку заходів по покращанню обліку і контролю використання робочого часу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Наразі в бухгалтерських розрахунках, калькуляціях собівартості продукції відсутні дані, які безпосередньо були б пов'язані з використанням робочого часу. Водночас під час аналізу цих витрат виявляється, що вони в багатьох випадках залежать від затрат робочого часу.

Детальний аналіз викриває і так звані сховані втрати робочого часу. До них слід віднести: браковану продукцію, виправлення дефектів, наявність

робіт, що не відповідають кваліфікації виконавців, збільшення витрат часу порівняно з нормативами, перевищення затрат робочого часу проти показників передових робітників і т. п. Це викликає збільшення затрат робочого часу на виготовлення одиниці продукції і в підсумку негативно впливає на продуктивність праці і собівартість продукції. Часто на один і той же виріб, який виготовляється різними підприємствами, трудові витрати робочого часу не відповідають контролю та аналізу рівня трудових затрат.

Сьогодні в Україні та зарубіжних країнах застосовуються багато методів вивчення використання робочого часу. З їх допомогою можна одержати дані і показники, які характеризують із певною мірою точність використання робочого часу у виробництві. Водночас вони дають можливість обліковувати втрати робочого часу на протязі тільки певного періоду, тому не можуть характеризувати дійсну величину витрат і тим більше виявляти резерви росту продуктивності праці. До того ж підприємства не мають можливостей для систематичного вивчення затрат робочого часу цими методами (хронометраж, фотографія робочого часу тощо). Тільки систематичний і комплексний облік витрат і причин їх виникнення забезпечують умови для зменшення розмірів втраченого робочого часу. На основі одержаних даних можна розробляти і впроваджувати заходи по вдосконаленню організації виробництва, використання устаткування.

На протязі багатьох років в економічній літературі часто піднімається питання про необхідність використання у практиці планування та складання звітності по праці балансів робочого часу. За таких умов він просто неспроможний повною мірою виконувати функції кількісного вивчення і мобілізації резервів росту продуктивності праці [4, с. 56].

Початкові форми узагальнення робочого часу в бухгалтерському обліку наразі існують у розрахунково-платіжних (розрахункових) відомостях, в яких відображають і навіть частково узагальнюють показники робочого часу. Водночас, на нашу думку, існуюча система узагальнення робочого часу у цих облікових регістрах недосконала і неповна.

Для вирішення даного завдання необхідно вдосконалити існуючий облік робочого часу, який використовує дані статистичного та оперативного обліку. Передусім необхідно розробити чітку кваліфікацію втрат робочого часу з виділенням причин і винних осіб. У зв'язку з цим необхідно внести доповнення і зміни в Закон України від 24.03.1995 р. «Про оплату праці».

Класифікація витрат робочого часу наведена в багатьох підручниках, навчальних посібниках ще старих видань, а в сучасних виданнях це питання майже ніким не піднімається. З того, що ми маємо на сьогоднішній день, можна зробити висновок, що незважаючи на свої зовнішні відмінності, вони відрізняються одна від одної лише своєю деталізацією або інтеграцією, на ділі не мають суттєвої різниці, вносять тим самим плутанину в саму класифікацію, не завжди зрозумілі робітникам, не вказують причини виникнення втрат та винних осіб.

У цьому відношенні заслуговує досвід США, Німеччини та інших зарубіжних країн, де у звітності і первинній обліковій документації прийнято розділяти втрати робочого часу залежно від причин і винуватців їх виникнення, що має велике значення для підтримки на високому рівні трудової та виробничо-технічної дисципліни [2, с. 439]. Це пояснюється тим, що як внутрішньозмінні так і цілоденні втрати робочого часу мають дуже часто спільні причини і винуватців. Втрати і непродуктивні затрати робочого часу в розрізі причин і винуватців їх виникнення пропонуються розділити на такі групи: неявка з дозволу адміністрації, плинність кадрів, хвороби, порушення трудової дисципліни, незабезпеченість працівників роботою, непродуктивна робота.

Ми пропонуємо номінальний фонд робочого часу (календарний фонд за мінусом вихідних і святкових днів) розділити на такі складники: чергові і додаткові відпустки по навчанню, вагітність, неявка у зв'язку з виконанням військових, громадських обов'язків, внутрішні перерви, передбаченні законом, скорочення тривалості робочого дня для неповнолітніх, резервують затрати робочого часу, простої, які викликані хворобами, за технічних причин, неявка з дозволу адміністрації, внутрішньозмінні витрати і нераціональні затрати робочого часу (відхилення від запроєктованих технологічних процесів, виправлення браку), а також плинність кадрів.

Корисно використаний час робітників включає в себе такі складники: час на підготовку і обслуговування робочого місця, регламентований відпочинок і природні потреби, оперативний час роботи, як основний, так і допоміжний.

Нерезервують затрати робочого часу підлягають табельному обліку, оскільки вони можуть тривати від кількох хвилин до кількох днів. Вони за своєю природою, безумовно, не залежать від

господарської діяльності підприємства і носять об'єктивний характер. Відповідно, затрати цього часу мають підлягати детальному плануванню і прогнозуванню, а табельний облік його повинен дати відповідь, наскільки якісно було здійснене планування, тобто облік у цьому випадку визначає ці затрати не з метою їх скорочення, а з метою контролю якості їх планування [6, с. 94].

Резервують затрати робочого часу – цілоденні втрати, внутрішньозмінні простої і нераціональні затрати робочого часу, як правило, не плануються. Однак деякі з них, на нашу думку, слід планувати (хвороби, неявки з дозволу адміністрації), так як вони мають місце на підприємстві і не завжди залежать від виробничої діяльності. Водночас підприємства шляхом проведення первинних профілактичних заходів можуть впливати на їх скорочення. Відносно таких втрат робочого часу, як прогул, простої, то вони, звичайно, не можуть підлягати ніякому плануванню.

Щодо втрат робочого часу всередині зміни і непродуктивних затрат, існують різні думки що до їх планування. Деякі економісти відзначають, що немає необхідності планування внутрішньозмінних витрат. У звітних балансах у результаті незадовільної організації їх обліку вони практично відсутні. Прогресивний, мобілізуючий характер плану визначає недопустимість щодо планування різного роду втрат, зокрема і робочого часу.

Такий підхід переконливий. Однак зовсім по-іншому виглядає ситуація, коли маємо на увазі необхідність зниження таких витрат. Усім добре відомо, що показники, які не плануються і не прогноуються, аналізуються, як правило, вкрай погано. Необхідно використати кращі показники, які досягнуті по кожній позиції на своєму підприємстві або рекомендовані науково-дослідними профільними інститутами. Ці показники можна переконливо рахувати критерієм величини резервів.

Для практичного вирішення цього питання необхідно детально вивчити структуру резервують затрат робочого часу, охарактеризувати їх динаміку, кожен вид окремо, повноту і реальність обліку.

Запропонована кваліфікація потребує поєднання обліку як внутрішньозмінних, так і цілоденних втрат робочого часу, так як перші обліковують систематично, а другі – періодично. В обліку робочого часу необхідно розглядати можливість обліку кожного виду втрат робочого часу відповідно до запропонованої кваліфікації.

Наразі практично приділяється увага такому явищу, як плинність кадрів, не вивчена його соціально-економічна основа внаслідок відсутності інформації про причини виникнення і збитках, які від цього несуть підприємства і економіка країн у цілому. Втрати робочого часу, викликані плинністю кадрів, у практиці господарської діяльності підприємства взагалі не підлягають ніякому обліку. Їх можна облікувати за допомогою табелів для виявлення причин звільнення. Втрати робочого часу, викликані хворобами, порушенням трудової дисципліни у вигляді цілоденних прогулів, відлучення із роботи, можна з успіхом облікувати за допомогою табелів. Результати в подальшому необхідно аналізувати, що теж, як ми можемо констатувати, у сьогоднішніх виробничих умовах не робиться.

Перераховані види втрат обліковуються за допомогою табелю табельником, майстром цеху, бригадиром. Метою цих заходів є посилення контрольних функцій обліку за виявленням і усуненням непро-

дуктивних затрат робочого часу, дотриманням дисципліни праці [3, с. 144].

Найбільш значним з усіх видів втрат робочого часу є втрати, які виникли через незабезпеченість робітників роботою, непродуктивність роботи, а також відхилення від проєктивних технологічних процесів. По тривалості вони бувають від декількох хвилин до декількох змін. Цілозмінні втрати відбуваються нечасто і обліковуються за допомогою таблиць. Більшість втрат виникають під час зміни. Крім того, до 70% їх складають втрати до 30 хвилин, тобто саме ті, яким цехова адміністрація не приділяє зовсім ніякої уваги [5, с. 46].

Підприємства, як правило, не зацікавлені вести такий облік і показувати у звітності фактичні розміри втрат, оскільки вони здебільшого залежать від виробничої діяльності самого підприємства і викликані причинами організаційно-технічного характеру. Навіть простої, які оплачуються, досить часто документально не оформлюються, а в кінцевому підсумку зводяться до виконання робіт у понадурочний час і оплачуються за підвищеними тарифними ставками, що негативно впливає на планомірне і цільове використання фонду оплати праці. Часто понадурочні роботи виконуються у вихідні і святкові дні.

Робітники, своєю чергою, теж не зацікавлені у фіксації втрат робочого часу незначної тривалості, які виникають у середині зміни, оскільки згідно з трудовим законодавством вони оплаті не підлягають. У Законі України «Про оплату праці» і в Положенні (стандартах) бухгалтерського обліку передбачається, що необхідно фіксувати втрати робочого часу, тобто складати простийні листи або відомості на кожен випадок починаючи з п'яти хвилин, а на конвєсерних лініях – з однієї хвилини. Фактично майже на всіх підприємствах простийні листи складають тільки за умови їх оплати. Водночас документальне оформлення будь-якого випадку просто збільшило б кількість первинних документів і затрат часу на їх складання, є несуттєвими і може бути вирішене хоча б із застосуванням нагромаджувальних документів щодо обліку простоїв. Набагато складніше вирішення питання організації цього обліку.

У таблиці обліку використання робочого часу поряд із регламентованим робочим часом, часом на понадурочні роботи, винаходами і використанням робочого часу значної тривалості відмічаються частіше простої внаслідок несправності устаткування згідно з простийними листами, залишення робочого часу з дозволу адміністрації. Інші види втрат і непродуктивних затрат робочого часу, а правило, в таблиці не обліковуються [1, с. 255].

На нашу думку, в умовах бригадної форми організації праці в документах по обліку виробітку доцільно передбачити можливість ведення обліку цих видів втрат бригадиром або іншим членом бригади. При-

пущення того, що ця робота відволікає робітників і знижує їх продуктивність безпідставна, адже в період незайнятості (простою) у робітника достатньо часу для його оформлення. Питання в тому, як зацікавити бригадира, робітника вести цей облік із зазначенням причин та винних. Вважаємо, що необхідно оплачувати втрати робочого часу згідно з існуючим положенням, тобто у розмірі 50% або 2/3 тарифної ставки робітника, але тільки по сумарному часі всіх простоїв, що виникли протягом зміни, а не залежно від тривалості кожного простою, як це роблять у даний час. Так, наприклад, робітником за зміну зафіксовані простої тривалості 5, 11, 7, 8, 10, 16, 3 хвилини, усього 60 хвилин. Годинна тарифна ставка робітника складає 18 грн., простій оплачується у розмірі 2/3 тарифної ставки, звідси оплата за простій становить у зміну 12 грн., $(60/60 \cdot 18 \cdot 2/3)$. Водночас можливі приписки робітниками простоїв практично виключені. Виконуючи норму виробітку і скорочуючи свій робочий день у результаті штучного знищення простоїв, робітник сам вказував би на необхідність перегляду норм виробітку; компенсувати простої приписками теж невігодно, оскільки вони оплачуються у розмірі неповної тарифної ставки.

Висновки. Всі методи обліку і використання робочого часу на протязі зміни (фотографія, самофотографія робочого часу, моментні спостереження) дають змогу з необхідною повнотою визначити фактичну структуру використання робочого часу. Водночас, як показала практика, всі вони мають значні недоліки: фотографія громіздка і трудомістка; моментні спостереження не дають повної й об'єктивної інформації про використання робочого часу; самофотографії характерні елементи суб'єктивізму, тобто робітник не завжди фіксує втрати робочого часу, які виникли з його вини. Табельний облік зовсім не відображає внутрішньозмінні простої.

Запропонована нами система обліку робочого часу посилює в цілому контрольну функцію обліку за затратами праці, сприяє росту продуктивності праці.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Економіка підприємства: [посібник] / За ред. П.С. Харіва. – Тернопіль: Економічна думка, 2002. – 450 с.
2. Економіка підприємства: [підручник] / За ред. С.Ф. Покропивного; вид. 2-ге, перероб. та доп. – К.: КНЕУ, 2005 – 528 с.
3. Остап'юк М.Я., Яцишин Н.З. Економіка підприємства: [навч. посіб.] / М.Я. Остап'юк, Н.З. Яцишин – Тернопіль: Вид-во Європейського університету, 2008. – 268 с.
4. Історія бухгалтерського обліку: [навч. посіб.] / М.Я. Остап'юк, М.Р. Лучко, Й.Я. Даньків; 2-ге вид., випр. і доп. – К.: Знання, 2009. – 278 с.
5. Остап'юк М.Я., Кілочко Ю.В. Економіка праці та соціально-трудова відносини: [навч. посіб.] / М.Я. Остап'юк, Ю.В. Кілочко. – Тернопіль: СинтезПоліграф, 2007. – 214 с.
6. Чайковський В.Ф. Економічна історія світу і України: [навч. посіб.] / В.Ф. Чайковський. – Тернопіль: Лілея, 1997. – 184 с.